

СКЛАДНІ ІМЕННИКИ-АНГЛІЦИЗМИ З ПРОЦЕСУАЛЬНИМ ЗНАЧЕННЯМ У МОВІ УКРАЇНСЬКИХ МЕДІА

COMPOUND NOUNS-ANGLICISMS WITH THE MEANING OF PROCESS IN THE LANGUAGE OF THE UKRAINIAN MEDIA

Сізова К.Л.,

orcid.org/0000-0002-3269-6343

доктор філологічних наук, професор,

професор кафедри лінгводидактики та журналістики

Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

Бутко Л.В.,

orcid.org/0000-0002-8817-3381

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва

Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

У статті досліджуються складні іменники з процесуальним значенням, запозичені з англійської мови. Останнім часом в українській мові спостерігається вживання великої кількості подібних лексем, особливо це стосується мови засобів масової комунікації. Медіа є основним каналом потрапляння в мову нових запозичень з англійської. У мові засобів масової комунікації відбуваються узуалізація та адаптація нових лексем. Зазначено, що причини запозичення та вживання слів на кшталт *homeschooling* чи *storytelling* замість українських відповідників пов'язані, передусім, з економією мовних засобів та мовною модою, адже вживання англіцизмів робить медіатекст сучасним і авторитетним, тобто престижним. Економія мовних засобів зумовлена тим, що в українській мові таким лексемам англійського походження відповідають словосполучення з двох або навіть більшої кількості слів, що обтяжує медіатекст, збільшує його обсяг, тобто суперечить вимогам лаконічності та стислості, які висуваються до тексту сучасних засобів масової комунікації. На відміну від інших запозичень, доцільність використання яких є спірною, вживання цього різновиду англіцизмів є виправданим. Мета дослідження полягає у аналізі процесів узуалізації та адаптації складних слів на позначення процесу англійського походження. Метою дослідження зумовлений вибір в якості основних методів типологічного аналізу та контент-аналізу. На основі вивчення матеріалів сучасних українських медіа з'ясовано, що складні іменники на позначення процесу, запозичені з англійської мови, проходять у медіатексті три етапи адаптації. На першому етапі лексема подається графікою мови-джерела з поясненням її лексичного значення у тексті; на другому – кириличною абеткою (у транслітерованому або транскрибованому вигляді), але теж з поясненням; на третьому етапі лексеми вживаються у кириличній графіці без пояснення, адже вони вже добре знайомі носіям мови. Проходження лексемою цих трьох етапів адаптації є запорукою включення нової лексеми в загальноживаний лексичний склад літературної мови, тобто узуалізації цієї лексеми.

Ключові слова: англіцизм, складний іменник, процесуальне значення, мова медіа, адаптація лексеми.

The paper deals with compound nouns with a procedural meaning borrowed from the English language. Recently, a large number of similar lexemes have been used in the Ukrainian language, especially in the language of mass communication. The media is the main channel for new loanwords from English to enter the language. Usualization and adaptation of new lexemes take place in the language of mass-media. It is noted that the reasons for borrowing and using words like *homeschooling* or *storytelling* instead of Ukrainian equivalents are primarily related to the economy of language means and language fashion, because the use of anglicisms makes the media text modern and authoritative, that is, it is considered prestigious. The economy of linguistic means is due to the fact that in the Ukrainian language, such lexemes of English origin correspond to word combinations of two or even more words, which burdens the media text, increases its volume, that is, it contradicts the requirements of brevity, which are put forward to the text of modern mass-media. Unlike other borrowings, the expediency of using which is debatable, the use of this variety of anglicisms is justified. The purpose of the study is to analyze the processes of usualization and adaptation of compound nouns-anglicisms with the meaning of process. The choice of the main methods of typological analysis and content analysis is determined by the purpose. Based on the study of the materials of modern Ukrainian media, it was found that compound nouns used to denote a process, borrowed from the English language, go through three stages of adaptation in the media text. At the first stage, the lexeme is presented in the graphics of the source language with an explanation of its lexical meaning in the text; on the second stage – by the Cyrillic alphabet (in transliterated or transcribed form), but also with an explanation; at the third stage, lexemes are used in Cyrillic script without explanation, because they are already well known to native speakers. Passage of these three stages of adaptation by a lexeme is a guarantee of the inclusion of a new lexeme in the commonly used lexical structure of the literary language, i.e. its usualization.

Key words: anglicism, compound noun, meaning of process, media language, lexeme adaptation.

Постановка проблеми. Процес формування активним поповненням лексичного фонду сучасної української мови характеризується запозиченнями з англійської мови (англіцизмами).

Особливо це стосується мови засобів масової комунікації. Медіа є основним каналом потрапляння у мову нових лексичних одиниць. Мова масової комунікації зараз належить до тих мовних систем, які репрезентують найстрімкішу динаміку розвитку. Це пов'язано з суттєвим зростанням ролі медіа. Спостерігається лавиноподібне збільшення корпусу тестів, що належать до масової комунікації. Варто зазначити, що медіатекст, метою якого є донесення до аудиторії певних ідей, сформувані сталу думку стосовно подій, змушений поєднувати протилежні інтенції – на стандарт і на експресію. Англiцизми у мові медіа багато в чому відповідають другій настанові. Дослідження лексичних груп англiцизмів та специфіки їх адаптації є важливим завданням лінгвістики, що і зумовлює актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Мова медіа та її засоби традиційно є об'єктом розвідок сучасної вітчизняної науки [1–14; 16; 17]. Англiмовні запозичення в мові медіа знаходяться у центрі уваги української лінгвістики. Тенденція до їх суттєвого збільшення розглядається вченими в різних аспектах: функціональному (Л. Архипенко [1; 2], Ю. Мороз [9], О. Стишов [16]), типологічному (Г. Гудима, Ю. Солодницька [4]), перекладацькому (Г. Дуднік і Л. Данік [5]), лексикографічному (Д. Сизонов [14]), у площині культури мови (А. Нечипоренко [10], Л. Супрун [17]); дослідники аналізують особливості адаптації запозичень (О. Дьолог [6; 7], Ю. Молоткіна [8], В. Роман [11]).

Учені суголосні в тому, що активне вживання англiцизмів у мові медіа, навіть за наявності українських відповідників, пов'язане з орієнтацією на мовну моду (Д. Архипенко [2], Г. Дуднік і Л. Данік [5], О. Дьолог [6], Л. Супрун [17]). О. Дьолог зауважує, що «мовна мода, що диктує вживання англiцизмів, є лінгвокультурною категорією, котра корелюється з мовним смаком суспільства, впливає на розвиток мови та визначає напрямки динаміки такого розвитку» [6, с. 47].

Також серед причин активізації вживання англiцизмів називається прагнення до мовної економії та збільшення експресивності (Г. Дуднік і Л. Данік [5], О. Дьолог [7]). Стрімке збільшення англiмовних запозичень в українській мові, на думку Г. Дуднік і Л. Данік, зумовлено різними чинниками, а саме «розвитком економічних зв'язків, модою на іноземні слова, пожвавленням культурних зв'язків, престижем англійської мови, вживанням англiцизмів для демонстрації освіченості, та внутрішньомовними потребами: необхідністю назв для нових предметів та процесів,

прагненням мовної економії, потребою деталізувати якісь поняття, поповнити експресивні засоби тощо» [5, с. 72].

Вчені акцентують позитивні й негативні наслідки збільшення англiмовних запозичень у мові медіа. Р. Вишневський обґрунтовує доцільність англiцизмів у мові медіа тим, що «вживання англiмовних запозичень цілком виправдано позначенням нових понять, предметів та явищ, що не мають аналогів у мові-реципієнті, прагненням до новизни та свіжості, емоційності й експресивності висловлювання, стильовою приналежністю тексту» [3, с. 211]. Натомість О. Стишов вважає, що «потужні тенденції до глобалізації та інформатизації в українській мові початку ХХІ ст. мають і негативні наслідки. Запозичення низки новітніх іношомовних слів із мовознавчого погляду недоречно, оскільки вони порушують закони й розхиляють структуру української мови, її нормативні, стилістичні й культуромовні засади. Нерідко в певних запозиченнях-інноваціях зовсім немає потреби: іношомовні елементи лише обтяжують мову зайвими лексичними одиницями, заступаючи або й витісняючи з ужитку наявні в словнику загальноновживані питомі лексеми або давно освоєні запозичення, апробовані тривалою мовною практикою» [16, с. 74–75].

Постановка завдання. Стаття покликана простежити особливості узуалізації та адаптації одного з різновидів англiцизмів, а саме складних слів на позначення процесу.

Виклад основного матеріалу. Однією з продуктивних груп англійських запозичень є складні іменники, у яких друга части позначає процес і закінчується на *-ing*.

Такі лексеми (з основною номінативною функцією) часто позначають види спорту: *бодібілдинг*, *пауерліфтинг*, *віндсерфінг*, *армреслінг*, *фрідайвінг*, *черлідінг*, *сноубординг*, *сноутьюбінг* тощо. Вживання лексем англійського походження в цьому випадку є вмотивованим, адже вони позначають спортивні реалії, які для української мови були свого часу новими.

Так, саме зараз разом із західними ідеями інклюзії, толерантності та коректності до української мови потрапили *бодішеймінг* (дискримінація людини за зовнішніми ознаками), *фетішеймінг* (дискримінація людей з надмірною вагою) і *скіннішеймінг* (дискримінація людей з недостатньою вагою чи анорексією). Їх поява в мові медіа цілком виправдана, адже це нові для українського суспільства феномени, оскільки раніше критика такого роду не вважалася чимось абсолютно недоречним і неприйнятним.

Однак основний корпус складних іменників із процесуальним значенням використовується як вторинна номінація вже відомих в українському суспільстві реалій (див. табл. 1), адже мозкові штурми, написання промов, складання яскравих заголовків, навчання в домашніх умовах тощо є знайомими українському суспільству явищами.

Таблиця 1
**Англiцизми-вториннi номiнацiї
з полiлексемними вiдповiдниками**

Англiцизм	Український вiдповiдник
брейнштурмінг	мозковий штурм
дауншифтинг	процес або акт змiни способу життя на бiльш простий
думскроллінг	гортання негативних новин
клікбейтинг	написання заголовку, що залучає увагу
копірайтинг	написання рекламних текстiв
краудфандинг	спiльне фiнансування
мерчендайзинг	розмiщення товару
спічрайтинг	написання промов
сторітелінг	мистецтво розповiдати iсторiї
стритрейсінг	нелегальнi перегони
фактчекінг	перевiрка фактiв
фейсліфтінг	пiдтяжка обличчя
хедхантинг	пошук персоналу
хоумскулінг	навчання в домашнiх умовах

Основною причиною використання англійських запозичень є, на перший погляд, прагнення економії мовних засобів, адже іноді їхні українські вiдповiдники потребують навіть використання підрядних речень.

Активне вживання англійських слів відбувається ще й тоді, коли українська мова має вiдповiднi монолексемнi аналоги (див. табл. 2).

Таблиця 2
**Англiцизми-вториннi номiнацiї
з монолексемними вiдповiдниками**

буккросинг	книгообмін, книгообіг, книгорух
тімблдинг	командотворення

Якщо лексема командотворення виглядає трохи штучною, то всі три вiдповiдники запозиченого *буккросингу* є загальнозживаними. Тобто і процеси, які позначають слова *буккросинг* і *тімблдинг* (гуртування команди й обмін книжками), є знайомими, і українські аналоги цілком вiдповiдають вимогам мовної економії, однак, незважаючи на усе це, в українських медіатекстах перевага вiддається саме англiцизмам.

Це є аргументом на користь того, що таке слововживання спричинене, передусім, мовною

моду. Вважається, що у тренінгу зтімблдингу брати участь престижніше, ніж у курсах з командотворення, а заголовок «Бібліотека впроваджує буккросинг» виглядає більш привабливим для читацької аудиторії, ніж такий саме, але зі словом *книгообмін*. Англійські складні лексеми додають публіцистичному тексту виразності й сучасності, створюючи ефект новизни.

Входження запозичених слів до української мови має певну закономірну послідовність. Англiцизми проходять у текстах медіа три етапи адаптації до фiнальної узусуалізації, тобто включення нової лексеми у загальнозживаний лексичний склад літературної мови.

На першому етапі англійська лексема подається графікою мови-джерела з поясненням її лексичного значення у тексті. На другому – кириличною абеткою (у транслітерованому або транскрибованому вигляді), але теж з поясненням. Іноді в дужках додається англійське слово. Варто зазначити, що на цьому етапі можуть бути розбіжності в написанні слова, коли одночасно використовуються декілька варіантів (наприклад, транскрипція і транслітерація). На третьому етапі лексеми вживаються в кириличній графіці без пояснення значення, адже вони вже добре відомі носіям мови.

Проілюструємо ці етапи на прикладі лексеми *сторітелінг*. Приблизно двадцять років тому запозичення подавалося графікою англійської мови і до нього додавалося пояснення:

Герої картини – письменники і студенти літературного семінару, документалісти, які знімають кіно про життя, люди сучасних творчих професій, що так чи інакше мають відношення до storytelling, тобто, в буквальному перекладі, – до «розповідання історій» (Українська правда, «Казки для дорослих», 02.11.2001).

Приклад ще лише трирічної давнини репрезентує другий етап адаптації лексеми:

Сторітелінг (storytelling) – це майстерність розповіді. Люди не тільки розуміють історії, а й люблять їх (Marketer, «Сторітелінг – основні правила створення цікавої історії», 10.08.2020).

Сторітелінг як технологія в останні роки широко використовується у галузях маркетингу, мистецтва й освіти. Ця технологія осмислюється української наукою (кількість згадувань сторітелінгу в наукових розвідках дуже велика, це модна наукова тема). Зараз лексема активно вживається у засобах масової комунікації і використовується без пояснення:

Комеморативний сторітелінг – я би так уявляв наші практики пам'яті про цю жахливу війну. Коли ми збираємось в якийсь день – в родинах, громадах, з друзями і розповідаємо історії, тих,

хто померли в цій війні, тих, кого ми знаємо. Називаємо кожне ім'я, згадуємо кожну історію (Українська правда, «Уроки Голодомору: як нам зберігати пам'ять про геноцид, не травмуючи себе знову», 25.11.2022).

Тож зробила висновок, що корисно адаптувати сторітелінг під різні групи – українцям презентувати більш життєствердну частину експозиції, тоді як іноземців варто максимально занурювати в наш складний досвід (Українська правда, «Як ми розповідаємо про війну в Україні мовою мистецтва: досвід резиденції в Латвії», 10.10.2023).

Хоча в тлумачних словниках української мови лексема *сторітелінг* поки ще не зафіксована, однак слово вже потрапило до електронного «Словника маркетолога», у якому має таку словникову статтю: *Сторітелінг (Storytelling) – метод передачі потрібної інформації аудиторії за допомогою історій. Це контент, що викликає емоції, спонукає вчинити певну дію* [15].

Отже, можна стверджувати, що узуалізація лексеми *сторітелінг* доходить до логічного фіналу, і найближчими роками слово увійде до лексикографічних джерел.

Висновки. Складні іменники англійського походження з процесуальним значенням мають

значні перспективи в аспекті поповнення лексичного фонду сучасної української мови. Ці слова мають перевагу перед українськими аналогами, адже економлять мовні засоби. Навіть в тих випадках, коли існують конкурентоспроможні українські аналоги, автори медіатекстів віддають перевагу англіцизмам, адже вони осучаснюють і увиразнюють журналістський матеріал, створюють ефект новизни, додають авторитетності і престижності. Вживаючи такі слова, автор виглядає освіченим інтелектуалом, знайомим з сучасними зарубіжними інноваціями і тенденціями.

У процесі мовної адаптації досліджувані англіцизми проходять три етапи: від вживання слова у графіці мови-джерела з дефініцією до подання кириличною графікою без пояснень. Третій етап є свідченням узуалізації лексеми, тобто включення нової лексеми у загальноновживаний лексичний склад літературної мови.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у дослідженні різних семантичних груп складних іменників англійського походження з процесуальним значенням на матеріалі мови засобів масової комунікації з метою простеження, у яких саме сферах активніше використовуються такі лексичні одиниці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- Архипенко Л. Англіцизми в українській мові: причини, наслідки, перспективи запозичування. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2021. Т. 32 (71). № 5. Ч. 1. С. 1–6.
- Архипенко Л. М. Англійська лексика в сучасних українських медійних текстах (функціональний аспект). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2022. Т. 33 (72). № 6. Ч. 1. С. 7–12.
- Вишнівський Р. Й. До питання про доцільність вживання англіцизмів (на матеріалі сучасної української мови). *Вісник Житомирського державного університету*. Філологічні науки. 2015. Вип. 1 (79). С. 208–213.
- Гудима Г., Слодиницька Ю. Англійські запозичення в сучасній українській мові. *Молодий вчений*. 2021. № 6 (94). С. 26–29.
- Дуднік Г., Данік Л. Англійські запозичення в засобах масової інформації та особливості їх перекладу. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 48. Т. 3. С. 69–73.
- Дьолог О. С. Лексичні англіцизми як особливість сучасної мовної моди. *Закарпатські філологічні студії*. 2020. Вип. 13. Т. 1. С. 43–47.
- Дьолог О. С. Тенденції новітнього запозичення й адаптації англіцизмів у сучасній українській мові. 2020. URL: http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/22785/1/%D0%94%D1%8C%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3_%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F.pdf (дата звернення: 12.01.2024).
- Молоткіна Ю. Різні способи написання новітніх англіцизмів в українській мові. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Серія «Філологічні науки». Мовознавство. 2017. Вип. 7. С. 119–123.
- Мороз Ю. Особливості функціонування запозичень з англійської мови в публіцистиці (на прикладі щотижневиків «Український тиждень» і «Країна»). *Наукові записки Інституту журналістики*. 2019. № 8. С. 136–144.
- Нечипоренко А. Ф. Мова ЗМІ та її вплив на формування культури мовлення. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2017. V(32). Iss. 122. P. 67–69.
- Роман В. Особливості адаптації лексичних запозичень у мові засобів масової інформації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2018. № 36. С. 118–121.
- Сізова К., Синєокий О., Хміль-Чуприна В. Засоби масової комунікації діаспор народів ЄС в українському медіапросторі. *Держава і регіони*. 2023/12. Т. 4. Вип. 56. С. 41–49.
- Сізова К. Л., Сошенко С. М. Німецькі сталі вислови в публіцистичних текстах: особливості функціонування. *Дивослово*. 2020. № 5. С. 34–37.

14. Сизонов Д. Ю. Сучасна медіалексикографія: лінгвопрагматичний потенціал. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*: зб. наук. праць. К. : ВПЦ «Київський університет», 2013. Вип. XXVI. С. 47–57.
15. Словник маркетолога. Web-promo. URL: <https://web-promo.ua/ua/wordbook/storitelling/>
16. Стишов О. А. Нові іншомовні слова в українськомовних ЗМІ початку XXI ст. *Studia philologica*. 2017. Вип. 9. С. 66–75.
17. Супрун Л. В. Сучасне мовлення ЗМІ: зони ризику. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації»*. 2008. № 1. Т. 21 (60). С. 154–159.

УДК 811.161.2'282.3'373.2

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.32.2.3>

НОМІНАЦІЇ ГУСТИНИ ЛІСУ В ПАМ'ЯТКАХ XVI–XVIII СТ. ТА ЇХ ПРОЄКЦІЯ В БОЙКІВСЬКИХ ГОВІРКАХ

NAMING OF THE FOREST DENSITY IN THE WRITTEN MONUMENTS OF XVI–XVIII CENTURIES AND THEIR PROJECTION INTO BOYKO SUBDIALECT

Слободзяник О.З.,

orcid.org/0000-0002-0568-948X

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри українського прикладного мовознавства
Львівського національного університету імені Івана Франка

У статті проаналізовано назви лісу за густиною дерев, представлених лексемами *густь, густвина, густина // густиня, густинь; гуща // гуща, гущавина // гущавина, гущакь, гущъ; дебръ // дебръ, дебриє, дебръ; хаща // гаща, хащникь, хащъ*, які об'єднані спільним компонентом значення *густий, непрохідний, дуже зарослий*. Визначено структурно-семантичні особливості досліджуваного ряду номінацій, а також продемонстровано важливість діалектного матеріалу для розуміння еволюції і формування досліджуваної тематичної групи лексики.

Ілюстративний матеріал для дослідження взято з пам'яток офіційно-ділового стилю української мови XVI–XVIII ст. (рукописного та опублікованого) на основі картотек «Словника української мови XVI – першої половини XVII століття», «Історичного словника українського язика» Євгена Тимченка, а також «Документів Броцлавського воєводства 1566–1606 рр», «Доби гетьмана Івана Мазепи в документах», «Універсалах Івана Мазепи», «Книги Київського підкоморного суду», адже саме ділові документи досліджуваного періоду містять цінну інформацію про географічні риси конкретної території, життя та діяльність людей, їх господарство та лексику, яка її репрезентує.

Характерною ознакою майже всіх слів на позначення лісів за густиною є те, що, попри тривалу історію функціонування їх в українському лексиконі та попри давнє походження, мовознавцям так і не вдалося встановити їх точного значення (*дебръ // дебръ – дебръ*).

Деякі назви вийшли з ужитку сучасної української мови (*дебриє, дебръ // дебръ, чаща*), на периферії сучасного словника української мови у частини – змінилося значення (*густина*), а інші – зберегли своє значення й активно функціують у мові та в діалектах (*гуща, гущавина, пуща*).

Ключові слова: апелятив, географічна лексика, діалекти, пам'ятки української мови, праслов'янські етимони.

The article analyses the names of the forest according to its density, represented by the following lexemes: *hust', hustvyna, hustyna // hustynia, hustyn'; hushcha, hushchavyna // hushchavyna, hushchak', hushch'; debr' // debr', debriye, debr'; khashcha // hashcha, khashchnyk', khashch' [thicket, dense forest]*; which are consolidated by the common component that means thick, impassable, extremely overgrown. The work has determined structural and semantic features of the studied range of nominations as well as it has exposed the weight of dialect material for understanding the evolution and formation of the studied thematic group of vocabulary.

The illustrative material for the study has been taken from the reference books of the official Ukrainian business language style of the 16th–18th centuries (handwritten and published) based on the card register of “Dictionary of Ukrainian language the 16th – first half of the 17th century”, “Historical Dictionary of the Ukrainian Language” by Yevhen Tymchenko, as well as from “Documents of the Broclaw Voivodeship 1566–1606”, “The Days of Hetman Ivan Mazepa in Documents”, “Universals of Ivan Mazepa”, “Books of the Kyiv sub-chamber court”, hence these particular business documents of the period studied contain the valuable information about the geographical features of a specific territory, the life and activities of people, their economy and the vocabulary that represents it.